

Bódiné Beliznai Kinga

„SZEGÉNY A KOLDUS, HA KIRÁLY IS A NEVE” KOLDULÁS ÉS BÍRÓI GYAKORLATA A KBTK. TÜKRÉBEN

‘The beggar is poor even if he is king’

Begging and Its Judicial Practice in the Criminal Code on Transgressions (1879)

Bódiné Dr. Beliznai Kinga PhD, egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, beliznai.kinga@ajk.elte.hu

A koldulás problematikája Európa-szerte szorosan kötődött a szegénység, a szegénygondozás kérdéseihez, a „szegény” fogalom felölelte a koldusokat, a vándorlókat, a beteg, család nélkül élő felnőtteket, valamint az árvákat és a családból kiesett, magukra maradt gyermekeket is.

A rendi korszak felfogásában a koldusok, csavargók, munkakerülők elsősorban a társadalomra veszélyes emberek, akikkel kapcsolatban számos jogszabály született. Ezek a jogszabályok elsősorban rendészeti, igazgatási vonatkozásban foglalkoztak a koldulással (és ezzel párhuzamosan a csavargással), valamint annak akár büntetőjogi következményeivel is. Kialakult a koldusok osztályozásának rendszere is. E szerint voltak javíthatatlan, munkaképtelen, valamint eseti koldusok.

Magyarországon a 19. század második felétől a szegénypolitika alapvető jellemzője volt, hogy az állam döntően a magánjótékonyagra, illetve a községekre hárította a szegénység, ezzel együtt a koldulás kezelését. A koldulás társadalomra veszélyesebb eseteit az 1879. évi XL. tc., a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról rendelte büntetni.

KULCSSZAVAK:

csavargás, dologház, kihágás, koldulás, munkakerülés, szegénygondozás, szegénység

The problem of begging was closely linked to the issues of poverty and poor care all over Europe, and the term ‘poor’ included beggars, migrants, sick and homeless adults, as well as orphans and children left behind. In the perception of feudalism, beggars, vagabonds and shirkers are primarily people dangerous to society, in connection with whom many rules have been enacted.

These laws dealt with begging (and vagrancy) and its criminal consequences, primarily in policing and administrative terms. A system for classifying beggars was also established. According to this, there were incorrigible, incapacitated, and occasional beggars.

In Hungary, from the second half of the 19th century onwards, the basic feature of poverty policy was that the state mainly left poverty, and the treatment of begging, to private charities and municipalities. The more dangerous cases of begging are regulated by Act XL of 1879 (Hungarian Criminal Code on transgressions).

KEYWORDS:

avoiding work, begging, poor care, poverty, transgression, vagabondage, workhouse

„Bugyi Mária tizenhét éves hajadon napszámosnő tegnap délután férfi-ruhába öltözve, bekormozott arccal, hogy föl ne ismerjék, kéregetett az utcákon. A Károly-körúton egy rendőrnek feltűnt a koldus nőies hangja, bekísérte a főkapitányságra, hol kitűnt, hogy nő. Tiltott koldulás miatt s mint foglalkozás nélküli egyént is, illetőségi helyére fogják toloncolni” – közölte a *Pesti Hírlap* 1884 februárjában.¹

A 19. század második felében – és az azt megelőző, de az azt követő évtizedekben is – gyakran jelentek meg hasonló hírek a helyi és az országos napilapokban egyaránt. A koldulás megítélése sosem volt egyértelmű, önmagában véve nem tekintették bűncselekménynek, hiszen lehetetlen lett volna megtagadni a szűkölködőknek azt a jogát, hogy szerencsésebb helyzetben lévő, vagyonosabb embertársaikhoz forduljanak segítségért.

Az ókori görögök szerint a koldusok isten oltalma alatt álltak, így védelemben és szűk körű vendégjogban részesültek, bántalmazóikat pedig megbüntették. Rómában a hajótörtek szerencsétlenségüket ábrázoló képpel koldultak. A császárkorban a koldulást már mesterségként üzték, voltak, akik kitett gyermekeket vettek magukhoz, és szánalomkeltő külsejüket kihasználva kényszerítették őket koldulásra.² A középkori magyar hagyományörző településeken a koldust nem nézték le, sokszor tanácsot kértek tőle, kikérdezték a hírek felől, mi mindent látott más faluban, városban.³

1. A KOLDULÁS SZABÁLYOZÁSA EURÓPÁBAN

A középkori városok a koldulással sajnálatos módon együtt járó visszasságok megakadályozásának érdekében igyekeztek jogi úton szabályozni a koldulást. Sok helyen koldusbírókat választottak, aki lajstromot készített a koldusokról, és ellenőrizte, hogy csak az engedéllyel rendelkező személyek kolduljanak. Az idegeneket, a kóborlókat botjával elzavarta vagy bezáratta. Volt olyan település, ahol a koldusok csak a koldusbíró irányításával, illetve az ő beosztása szerint mehettek kéregetni vasár- és ünnepnapokon a templomok elé, vagy szombatonként házakhoz. A magyar falvakban a koldusbíró – kiváltsággént – egyedül is végigkoldulhatta az adott helységet, vállán zsákot cipelt, és imával vagy énekléssel kereste fel a házakat.⁴ A legtöbb országban elfogadott és bevett szokás volt alamizsnát adni a kéregetőknek.

¹ Nő-koldus férfi-ruhában. *Pesti Hírlap*, 6. (1884), 56. 6.

² Kiss Bernadett: A közterületi és a közrendbe ütköző deviáns magatartás rendszeti szabályozása a XIX–XX. század fordulóján. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 10. (2009), 135–149. 140.

³ Morvay Judit – Diószegi Vilmos: Koldus. In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. III. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 239.

⁴ Tárkány Szűcs Ernő: Koldusbíró. In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. III. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 239.

A koldulás problematikája mindenütt szorosan kötődött a szegénység, a szegénygondozás kérdéseihez, a „szegény” fogalom felölelte a koldusokat, a vándorlókat, a beteg, család nélkül élő felnőtteket, valamint az árvákat és a családból kiesett, magukra maradt gyermekeket is.

A rendi korszakban a szegényügy kezelését társadalmi feladatnak tekintették, állami szabályozást valójában az Angliában, I. Erzsébet által 1601-ben kibocsátott szegénygondozásról szóló törvénnyel (*Poor Relief Act 1601*) kapott, de a gondoskodás mozzanatait az egyházközségek irányították.⁵ A 18. században vált csak általánossá az a nézet, hogy a „szegényügy” kezelése az állam, illetve valamely állami szerv (város, község) feladata.

A korszak felfogásában a koldusok, csavargók, munkakerülők elsősorban a társadalomra veszélyes emberek, akikkel kapcsolatban Európa-szerte számos jogszabály született. Valamennyi szabályozás elsősorban rendészeti, igazgatási vonatkozásban foglalkozott a koldulással (és ezzel párhuzamosan a csavargással), valamint annak akár büntetőjogi következményeivel is.

1707-ben például a badeni kormány egy körlevélben panaszkodott „a kolduló nemeseknek, ezek feleségei, özvegyei, árváinak, a katonatiszteknek és hozzátartozóiknak, papoknak és iskolatanítóknak, elbocsátott hivatalnokoknak, áttérteknek, utazó énekeseknek és tanulóknak, vadászoknak és más elbocsátott szolgálknak, altiszteknek, gyűjtőknek, zenészeknek csavargása s kéregetése miatt”.

1734-ben a sváb területeken született döntés arról, hogy „minden idegen koldusokat”, azaz „áttérteket, sínylőddöket, remetéket, állítólagos olasz papokat, Libanon hegyi hercegeket (mert ily kalandos neveket is vettek fel), katonatisztek, feleségeikkel és leányaikkal, urasági szolgálkat, kolduló lengyel zsidókat stb. tekintet nélkül eltávolítatnak területükről”.⁶

Az egyes szabályok szinte kivétel nélkül megkülönböztettek ellátásra érdemes, illetve érdemtelen koldusokat, és a koldusok különböző osztályaihoz kapcsoltak ellátásokat vagy büntetéseket. Ellátásként megjelentek az ispotályok, a szegényházak, a menedékházak, általában munkavégzési kötelezettséggel. Büntetésként dologházakba, visszaesők esetében fogházakba utalták az úgynevezett hivatásos koldusokat, csavargókat.⁷

Kialakult a koldusok osztályozásának rendszere is. E szerint voltak javíthatatlan koldusok, akik a koldulást mint életpályát üzték, valamint munkaképtelen koldusok, akik egyáltalán nem voltak képesek dolgozni, és a harmadik osztályba tartoztak a munkaképesek, az eseti koldusok, akik dolgoztak volna, ha kaptak volna munkát.

Azok az országok, amelyek ezt a három kategóriát egy rendszabály alá vonták, „elkövették a legnagyobb igazságtalanságot és esztelenséget”.

⁵ Angliában az 1388-ban kiadott *Statute of Cambridge* tekinthető az első átfogó, a szegények ellátását szabályozó törvénynek. Ennek értelmében a különböző egyházaknak jövedelmeikből meghatározott összeget az egyes községek szegényeinek ellátására kellett fordítaniuk.

⁶ A szegényügy rendezéséről. *Pápai Lapok*, 2. (1875), 49. 407–410. 409.

⁷ Oross Jolán: Fejezetek a koldulás jogi szabályozásának történetéből. *Esély*, (1996), 5. 89–103. 89–90.

A javíthatatlan koldusokkal szemben szigorú szabadságvesztés-büntetést szabtak ki, „melyet cellákban kellene elszenvedniük, mert ettől irtóznak leginkább”, és amelynek letöltése után a „szigorú kényszer-munkaházba” való utalást tekintették jó megoldásnak.

A koldusok Angliában – európai viszonylatban a legszigorúbb és „fegyelmi szellemben” működő – dologházba (*workhouse*) kerültek. Belgiumban hosszabb ideig – akár hét évig is – a dologházban (*dépôt*) maradtak. Németországban a koldusokkal szembeni fellépés eszköze a szigorú fegyelmen és a rendszeres munkán alapult, itt „munkástelepeket” (*Arbeitshäuser*) alakítottak ki. Általánosan alkalmazott szabály volt, hogy a javíthatatlan koldusokat 2 és 10 év közötti időtartamra küldték dologházba annak érdekében, hogy minden munkaképes személyhez hasonlóan, ők is saját munkával szerezzék meg a megélhetésüket biztosító anyagi fedezetet.

A munkaképtelen koldusok ellátásáról a társadalomnak kellett gondoskodnia abban az esetben, ha családjuk nem tudta segíteni őket. Az 1889 nyarán 25 nemzet képviselőinek részvételével Párizsban tartott Nemzetközi Közsegélyezési Kongresszus (*Congrès international d'Assistance publique*) kimondta, hogy „a törvény rendelje el kötelezőleg a közsegélyt azon esetben, ha szegény ideiglenesen vagy végképpen fizikailag képtelen megélhetéséről gondoskodni”.⁸ Hasonló elvet fogalmazott meg már korábban az 1791. évi francia alkotmány.

Ugyan nem a legcélravezetőbb megoldás, de az eseti koldusok esetében több európai országban szintén a dologházat alkalmazták, holott úgy vélték, a munkaképes és dolgozni hajlandó koldusokkal szemben „az iniciatíva a magáncselekvőség”. Ezen a téren példaértékű a német gyakorlat, ahol 1881-től segélyezési állomások működtek. Ezeknek a lényege az volt, hogy a rászorulóknak ideiglenes természetbeni segélyt, vagyis ellátást nyújtottak, és gondoskodtak a segélyezettek elhelyezéséről különböző munkaadóknál. Tehát a segély fejébe munkát kellett végezni. Ha valaki a munkavégzést megtagadta, akkor átadták a rendőrségnek. Emellett mindaddig, míg másutt nem nyertek elhelyezést, a 22 földművelő telep (*Ackerbau-kolonie*) egyikén is dolgozhattak a munkaképes koldusok.⁹

Franciaországban jótékonyági egyesületek működtek a párizsi székhelyű „Közsegítő-hivatal” (*Assistance Publique*) felügyelete alatt. A hivatal évente több mint 500 ezer szegény sorsú személynek nyújtott segítséget, egyrészt élelmiszer-adománnyal, másrészt munkajegyekkel (*bon de travail*), amelyeket a szegények és a koldusok között osztottak szét. Aki ilyen jeggyel jelentkezett az „*Assistance pour le travail*” munkatelepein, általában azonnal munkát kapott vagy ott helyben, vagy – főként nők esetében – otthon végezhető munkát, amelyért teljes ellátás vagy díjazás járt. A munkatelepeken a nők mosni, vasalni, illetve varrni tanultak, a férfiak pedig az asztalosságot tanulták ki.

A francia segítőhivatalok azon az elven működtek, hogy alamizsna helyett a munkavégzés révén „ébredjék fel” az emberekben az önbizalmat és az önbecsülést.¹⁰

⁸ Fekete Gyula: A koldulás elleni védelem. *Magyar Közigazgatás*, 16. (1898), 47. 4–5. 4.

⁹ Uo. 4–5.

¹⁰ A szegényügy rendezése. *Magyar Székesfőváros*, 6. (1903), 2. 4–5. 5.

2. A KOLDULÁS SZABÁLYOZÁSA MAGYARORSZÁGON

A középkorban a koldulást is érintő szociális problémák legelőször és legélesebben a városokban jelentek meg. Itt gyűltek össze a családjukból kiragadott, a földjüktől megfosztott, vagy az embertelen körülmények miatt a jobbágyorsból megszökött, a városban könnyebb munkalehetőséget remélő férfiak és nők, a vándorló iparosok, a napszámosok vagy éppen a munkakerülők.¹¹ A koldusokkal szemben egyre erőteljesebben fellépő magyar városok státútumokba foglalt rendelkezései egyrészt azt kívánták megakadályozni, hogy idegen koldusok kéregeessenek az utcákon, másrészt a helybeliek tevékenységét igyekeztek korlátok közé szorítani.

Hódmezővásárhely 1794 júliusában például úgy rendelkezett, hogy „a házanként kéregető személyek megvizsgáltassanak, hogy az munkára alkalmasak-e vagy sem? mely esetben az munkára alkalmasak, ha különben nem, testbéli büntetéssel is a koldulástól eltiltassanak és az munkára szoktattassanak, a munkára elégteleneknek pedig, bizonyos címér a megkülönböztetés (*sic!*) végett, a koldulásra adassék, – a koldulás pedig ezeknek egy héten 2 nap, azaz szerdán és szombaton engedtetik, különben (*sic!*) ha azon 2 napokon kívül koldulásban tapasztaltatnának, az 50 házgazdák által az város házához hajtassanak”.¹²

A szegényeket hozzátartozók hiányában a születési hely szerinti illetékes községnek vagy annak a községnek kellett ellátnia, ahol a szegény korábban meghatározott ideig dolgozott. A szegénygondozásban kiemelt szerep jutott az egyházaknak és a jótékonyági szervezeteknek.

Az 1723-ban felállított Magyar Királyi Helytartótanács hatásköre kiterjedt a koldusok és a csavargók ügyeire, a velük foglalkozó adománygyűjtő szerzetesek és más egyházak által is fenntartott ispotályok rendszabályozására, felügyeletére, továbbá központi fejlesztésére is. 1724 szeptemberében ezt megtoldották még azzal, hogy a származási községek kötelesek gondoskodni a – magukat csak alamizsnából fenntartani képes – koldusok és az „elidősödött” szegények eltartásáról és gondozásáról.

A Helytartótanács 1775. október 12-én 4698. szám alatt kiadott rendelete a koldusok és a kóborlók (*Regulatio mendicorum et vagorum*) meg regulázását célozta. A *Regulatio* bevezetőjéből kiderül, hogy azt rendészeti célokból bocsátották ki, mivel az uralkodó gondoskodása és szándéka „főképp arra irányul, hogy mi módon lehetne megtisztítani ezt az országot a csavargó és a henye emberektől és e részben jobban gondoskodni a közbiztonságról”.¹³

A koldusok és a kóborlók megzabolásának szükségességét indokolva a Helytartótanács utalt arra, hogy sajnálatos módon a koldusok nagy része „csak munkakerülés végett, a laza

¹¹ Csizmadia Andor: *A szociális gondoskodás változásai Magyarországon*. Budapest, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1977. 16.

¹² Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. III. kötet*. Budapest, M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 1892. 795.

¹³ Csizmadia (1977) i. m. 25.

és tunya életmódért öltik fel a koldus-condrákat. Hogy aztán még látványosabbá tegyék költött balsorsukat egyikük-másikuk önként és szántsándékkal félmeztelenül jár-ke, mások a legrongyosabb ruhát hordják [...]. Addig, amíg az alamizsna tart, szokásos lustaságban élnek, ha érzik a hiányt, visszatérnek a kolduláshoz, vagy tolvajlásra és rablásra vetemednek. [...] Mások pedig elviselhetetlen alkalmatlankodással, sőt némelyikük fenyegetéssel és különféle rémítgetéssel csikarják ki az alamizsnát.”¹⁴

A rendelet értelmében a koldusokat minden törvényhatóságnak össze kellett írnia, és a lajstromot fel kellett terjesztenie a Helytartótanácsához. A koldusokat két osztályba sorolták, a külföldieket (ínségre jutott külföldről vándorló iparossegédek, kóborló – szakértelemmel nem rendelkező – munkanélküliek és „nyomorúságosan bolyongók”) viszsztatoloncolták származási helyükre, a belföldieknek (szabad költözködési jogú jobbágyok, illetve szökött parasztok és alkalmazottak) pedig vissza kellett költözniük származási vagy születési helyükre.¹⁵ Ha valaki nem költözött el, akkor az „ellenszegülőt” elő kellett állítani, és „kenyéren és vízen kell tartani, munkával kell gyötörni” három–négy hétig.¹⁶ El kellett tiltani a koldulástól minden olyan személyt, aki szülőhelyén vagy tartózkodási helyén munkával vagy szolgálattal – még ha szűkösen is, de – biztosítani tudta megélhetését. A rendelet felhívta a figyelmet a vándorló, alkalmi koldusokra. A Helytartótanács a koldusok házasodását is igyekezett meggátolni. A koldulás felszámolása érdekében elengedhetetlennek tartották újabb ispotályok, lazarétumok létesítését, illetve a meglévők bővítését.¹⁷

A *Regulatio* értelmében a koldusok istápolására vasár- és ünnepnapokon perselyeket kellett elhelyezni a templomok bejáratánál. A koldusok mindössze hetente egyszer, pénteken járhattak házról házra koldulni, de mindig párosával. Az adományozók a pénzt a koldusok nyakába akasztott, zárral ellátott perselybe dobták. A perselyeket szombatnként nyitották ki a városházán a városi magisztrátus és a választott község egy-egy tagjának jelenlétében. Az összegyűlt pénzt a lajstromba vett koldusok között osztották szét.¹⁸

II. József 1785-ben betiltotta a koldulási engedélyeket, és 1788-ban kiadott 3262. számú rendeletében megállapította, hogy az országban „mindenütt koldusok és tekergek kóvályognak, akik büntetésre méltó henyéléssel élven, táplálásukat a polgári rendtartásnak káros, főképpen a mezei embernek terhes módokkal keresik”. A koldusokat bottal való megveréssel büntették, ha a bűnös testi ereje ezt nem tette lehetővé, akkor böjttel súlyosított fogságra vetették. A munkakerülő koldusokat egy hónapi, a visszaesőket pedig két hónapi kényszermunkára ítélték. Akit minden tilalom ellenére harmadszor is elfogtak, azt vasra verték.¹⁹

Az elkövetkezendő évtizedekben nem sokat változott a koldusok megítélése, illetve az igény a kéregetés megszüntetésére. Európához hasonlóan Magyarországon is létesültek

¹⁴ Csizmadia (1977) i. m. 27.

¹⁵ Uo. 25.

¹⁶ Oross (1996) i. m. 94.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Keller Imre: Adat a szegényügy történetéhez. *Századok*, 43. (1909), 1. 58–59. 59.

¹⁹ Csizmadia (1977) i. m. 31–32.

dologházak, például Kassán 1838-ban, Pozsonyban 1844-ben.²⁰ A koldulás betiltásával sokszor nemcsak a kéregetést tiltották be, hanem az alamizsnaadást is. Ezek az intézkedések azonban nem mondhatók sikeresnek, amelyet jól példáz a kassai városi tanács 1847-ben a Helytartótanácsához intézett jelentése, miszerint a tiltás ellenére több magánszemély adományait nem a szegénypénztárba fizeti be, hanem közvetlenül a koldusok között osztja szét, „ezáltal sok idegen kóborlónak a városbair beköltözésre alkalom szolgáltatott”.²¹

1843-ban a rendőri kihágásokról szóló törvényjavaslat kapcsán az országos választmány ügy foglalt állást, hogy nem lehet a rendőrségnek „minden ágaiban kimerítő és részletes szabályokat” alkotni, mivel Magyarországon számos olyan intézkedés hiányzott még, amelyek nélkül a rendőrségi szabályok „kivihetetlenek vagy igazságtalanok” lettek volna. Így például „igazságot és emberiséget sértene a koldulást általánosan eltiltani, és a koldulót büntetni, mielőtt gondoskodva lesz arról, hogy a szegény, ki dolgozni tudna, de munkát nem talál, kereset nélkül ne szűkölködjék, vagy a nyomorult, ki dolgozni nem tud, táplálékot nyerjen”.²²

Figyelemre méltó Koller Ferencnek, Pest kerületi miniszteri biztosának 1850. július 28-án kelt 9315. számú leirata, amelynek középpontjában a Pesten és Budán egyaránt tapasztalható koldulás, annak legkülönbözőbb nemei állnak. Annak érdekében, hogy „a bajnak valahára komolyabb gát vettessék” a miniszteri biztos elengedhetetlennek tartotta a szegényügy átfogó szabályozását, illetve a koldulás visszaszorítását az erre illetékes hatóságok bevonásával.

A hatékony szegényellátást elképzelhetetlennek tartotta a meglévő intézetek számának gyarapítása, de legalább bővítése nélkül. Kiemelt feladatnak tekintette a szegényházak rendezését.

A koldulásra vonatkozó szabályokat külön rendeletben javasolta rögzíteni, az alábbiak szerint:

- „1. A házi és utcai koldulás akármily alakban űzése szigorúan tilalmaztatik.
2. Cél nélküli elhelyezkedés vagy üldögélés az utcákban, vagy kérő tekintet és jelek által az utcákon jövő-menőket, könyörületre, alamizsna adására indítani tilos.
3. Tilos a házalás, mely leginkább csak ürügy a koldulásra.
4. A rendelet áthágóit a nyilvános biztonsági szervezet letartóztatni és az illetékes hatóságnak átszolgáltatni fogja.
5. Minthogy a koldulás magában is kihágás, az ideiglenes fenyítő törvényi rendelet 4. §-a szerint három hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.
6. A büntetés után a hatóság a kebelébe nem tartozókat továbbszállíttatja, ismételt visszatérés esetén pedig szigorú fenyítés után, örökre kiutasítja.
7. Testhiányoknak mutogatása szigorúan fenyítettetik.

²⁰ Csizmadia (1977) i. m. 50.

²¹ Czoch Gábor: A reformkori közigazgatás az éhínséggel szemben (1845–47). In Bódy Zsombor – Mátay Mónika – Tóth Árpád (szerk.): *A mesterség iskolája. Tanulmányok Bácskai Vera 70. születésnapjára*. Budapest, Osiris, 2000. 388.

²² Ökröss Bálint: Az 1843/44. évi országgyűlés. *Jogtudományi Közlöny*, (1866), 26. 409.

8. A 14 éven aluliakról szülőik felelősek: gondozóik, ha tudva túrik a koldulást, vagy a koldulásra saját hasznuk tekintetéből serkentették a kiskorúakat, fogsággal fenytetnek.

Különös tevékenységgel járjanak el a hatóságok a látogatottabb sétahelyek megfigyelésében, ahol a koldusok valóságos állomásokat tartanak.”²³

A kéregetések és az eltoloncolás szabályozása tárgyában 1867. július 28-án kelt belügyminiszteri rendelet kibocsátását egyfelől az indokolta, hogy a koldusok „résztint községi, résztint pedig koholt bizonyítványokkal ellátva különféle elemi csapások ürügye alatt kéregetnek”, másfelől pedig az, hogy „az ily munkakerülő egyének csavargásaikat szakadatlanul folytatják”.

A közbiztonságot veszélyeztető koldulás „gyökeres orvoslására és megszüntetésére” a jogalkotó a leghatásosabb eszköznek a segélyre szorulóknak „munkávali ellátását” tartotta. A „kebelbeli” munkaképtelen szegényeket viszont a községeknek kellett eltartaniuk.

A rendelet értelmében könyöradomány-gyűjtési engedélyeket csak rendkívüli elemi csapások okozta „nagyobb mérvű szerencsétlenségek” esetén adhattak ki a megyei, a kerületi, illetve a városi törvényhatóságok, és csak a saját területükre és csak meghatározott időtartamra. A szabályszerű engedély nélkül koldulókat azonnal el kellett toloncolni illetőségi helyükre.

3. A KOLDULÁS ÉS A SZEGÉNYPOLITIKA SZABÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSEI AZ 1870-ES ÉVEKBEN

A dualizmus éveiben a szegénypolitika alapvető jellemzője volt, hogy az állam döntően a magánjótékonyosságra, illetve a községekre hárította a szegénység kezelését. A községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. tc. 131. §-a kimondta, hogy „amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya a község szegényeinek ellátására elegendő nem volna, a község a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni tartozik a községben illetékes mindazon szegények ellátásáról, kik magukat közsegély nélkül fenntartani egyáltalában nem képesek”.

Ennek költségét a községeknek kellett állniuk, de a törvényalkotó szolt arról is, hogy „ha ez ellátás csak a községi lakosok rendkívül súlyos terhelésével eszközölhető: a község kivételesen a törvényhatóságnak, s ha ez sem bírná, az államnak veheti igénybe segélyét”.

A községi törvény javaslatának tárgyalása során nem volt egységes a képviselők álláspontja ebben a kérdésben. Többen úgy vélték, hogy a szegények ellátása és ezzel együtt a koldulás felszámolására tett erőfeszítések szabályozását nem a községi, hanem a rendőri törvénynek kell tartalmaznia. A szintén a koldulás megszüntetését támogató Halász

²³ Wildner Ödön: Buda és Pest közigazgatásának története az 1849–1865. évi abszolutizmus és provizórium alatt. *Statisztikai Közlemények*, (1939), 1. 75–76.

Boldizsár szerint „a koldulás nem egyéb, mint egyesek könyöradományának, azaz azon fil-léreknek beszédése, amelyeket a koldusoknak adunk. [...] Tartsuk úgy a koldusokat, mint kötelességünk volna, de hogy házról házra járjanak könyöradományokat kérni, ezt nem tartom megengedhetőnek, és minek is? A könyörtelen úgy sem ad, a jószívú pedig meg nem állhatja, hogy ne adjon, és így ki van téve a folytonos unszolásnak.”²⁴

Az 1871. évi (első) községi törvény, majd a második községi törvény (1886. évi XXII. tc.) községi illetőségre vonatkozó rendelkezései értelmében a helyi szegények egy része eleve ki volt zárva a közsegélyezésből, másokat pedig az illetőség elismerésének megtagadása címén utasíthattak el a községek.

Az első községi törvény alapján az illetőség megszerzésének két év helyben lakás és adó-fizetés volt a feltétele, a második községi törvény négy év helyben lakást és adófizetést írt elő. Bár e kikötések később enyhültek, és a 20. század elején a négyévi helyben lakás alatt elegendő volt egyszer hozzájárulni a község terheihöz, amit bizonyos szakmák esetében személyes szolgálat formájában is le lehetett róni, de sokan még így sem vehették igénybe ezeket a lehetőségeket.²⁵

A jogszabályi korlátokon kívül adott esetben a települések maguk is igyekeztek meg-nehezíteni a községi illetőség megszerzését. Előfordult, hogy azért tagadták meg az ille-tőség elismerését, mert a község lakói a nem szívesen látott bevándorlót zsarolással gya-núsították, másnál azt hiányolták, hogy nincsen vagyona, de az elutasítás indoka lehetett az is, ha a települőről azt vélelmezték, hogy „a községi kötelékbe való felvétel után” kereső-képtelenné válik.²⁶

A községi illetőség megtagadása azonban nem oldotta meg sem a koldusok, sem a sze-gények helyzetét. Az a gyakorlat alakult ki, hogy a közsegélyezésből ily módon kizártakról mégiscsak a község „gondoskodott”, méghozzá úgy, hogy szemet hunyt a koldulás bizo-nyos formái felett. Ezt könnyen megtehetette, mivel a koldulási engedélyek kiadása megle-hetősen ellenőrizetlenül zajlott. Ugyan a törvényhatóságok csak bizonyos célokra enge-délyezhették az adománygyűjtést, utóbb ezt érdemben egyetlen hatóság sem vizsgálta, így sokszor olyanok is hozzájutottak az engedélyekhez, akik arra nem voltak jogosultak.²⁷ A rendezetlenség pedig visszaélésekhez vezetett.

A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy a napi- és hetilapok is rendszeresen foglal-koztak a koldulás „mesterségével”, különösen a közbiztonság és a „közerkölcsiség” szem-pontjait kielégítő szabályozás hiányával. Az *Eger hetilap*ban 1871 nyarán megjelent cikk szerzője sokak véleményét osztva abban látta a koldulás felszámolásának egyik lényeges akadályát, hogy „nem könnyű dolog, munkára és szorgalomra szoktatni azon szegényt, ki legyőzte szegyenét akkor, midőn meggondolta, s elhatározta, hogy alamizsnából fog

²⁴ *Képviselőházi Napló*, 1869. XV. kötet, 1871. március 13. – április 4., Ülésnapok 1869–322, 208.

²⁵ Kocsis Attila: A koldulás helyi szintű kezelése Magyarországon a dualizmus korában. *Aetas*, 25. (2010), 1. 5–23. 9.

²⁶ Pomogyi László: *Szegényügy és községi illetőség a polgári Magyarországon*. Jogtörténeti Értekezések 24. Buda-pest, Osiris, 2001. 43.

²⁷ Kocsis (2010) i. m. 10.

élni; mert az ilyenek ritkán van annyi öneje, hogy szorgalom- és kitartással munkálkodjék”.²⁸

Egy másik vélekedés szerint az alamizsna „megölője a munkakedvnek és az erkölcsi öntudatnak”.

Az első közszégi törvény közsegélyezéssel kapcsolatos rendelkezéseinek Budapest területén való végrehajtásáról rendelkezett az 1872. évi XXXVI. törvénycikk, amely kimondta, hogy a fővárosnak gondoskodnia kell az ott illetőséggel bíró szegények segélyezéséről, ápolásáról, neveltetéséről, valamint szegénységi bizonyítványokat kell kiállítania, és a beteg szegények számára ingyen gyógyszert köteles biztosítani.

Az 1875 decemberében kiadott, a szegényügy rendezését tárgyzó rendszabály (348/1875. kgy. sz.)²⁹ pedig ezt a törvényt részletezte, főként a közsegélyezés módját, továbbá a szegényházak és az aggápoldák működésének rendjét szabályozta, de kitért a koldulás kérdéskörére is.³⁰

A rendszabály 14. §-a kimondta, hogy a koldulás „a főváros területén eltiltatik, s ennek meggátlására segédkezet nyújtani a rendőrség lesz hivatva”.

„A kolduláson ért egyének a rendőrség által letartóztatandók, s ha nem helybeli illetőségűek, legyenek azok felnőttek vagy gyermekek, illetőségük helyére eltoloncolandók, ha pedig helybeli illetőségűek, szabályszerű elbánás végett a lak- vagy tartózkodási helyük után illetékes kerületi eljárásságnak átadandók.”

Az így előállítottak közül a munkaképeseket első ízben iparosoknál vagy más vállalkozóknál kellett elhelyezni, hogy így munkára kényszerítsék őket. Ha erre nem volt lehetőség, akkor az erre vonatkozó döntésnek megfelelően közsegélyben vagy aggápoldai elhelyezésben is részesülhettek.

A visszaeső koldusokat az első alkalommal három hónapig, ezt követően pedig egy évig terjedő dologházra ítélték. A gyerekeket koldulásra szoktató vagy kényszerítő felnőtteket 20 forintig terjedő pénzbüntetéssel vagy ennek megfelelő elzárással sújtották.

A koldulás visszaszorítása érdekében a következő megelőző rendelkezéseket tartalmazta a rendszabály (20. §):

„a) Minden idegen, ki munka-keresés végett a fővárosba jön, tartozik megérkezése után 24 óra alatt a rendőrségnél jelentkezni, s ott igazolni, hogy bizonyos időre elégséges élelmi költséggel el van látva, vagy foglalkozást nyert, mely esetben a rendőrségtől bizonyos időre szóló tartózkodási jegyet nyer, ellenkező esetben pedig kötött útlevéllal hazájába visszaküldetik.

²⁸ L. L.: Veszélyes üzlet. *Eger*, 9. (1871), 30. 233.

²⁹ Budapest Főváros Törvényhatósága által alkotott szabályrendeletek, szabályzatok és utasítások gyűjteménye. I. rész. Budapest, Budapest Főváros kiadása, 1888, 367–373. In Sipos András – Donáth Péter (szerk.): *„Kelet Párizsától” a „bűnös városig”. Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához. I. kötet 1870–1930.* Budapest, Budapest Főváros Levéltára – Budapesti Tanítóképző Főiskola, 1999. 146–151.

³⁰ Kocsis (2010) i. m. 11.

- b) A fővárosba érkezett idegen munkásoknak vagy más idegen egyéneknek, kik nem igazolhatják magukat, hogy elégséges élelmi költséggel el vannak látva, 24 órán túl szállást adni tilos.
- c) Minden háztulajdonos vagy annak megbízottja és a családfő, ki a b) pont alatt említett egyéneket befogad, köteles azokat a rendőrségnél 24 óra alatt bejelenteni.
- d) A b) alatti tilalom áthágói, valamint azok, kik a c) pont alatti feljelentést elmulasztják, a rendőrség által a fővárosi szegényalap javára fizetendő, s 100 frt-ig terjedhető pénzbírságban marasztaltatnak, mely bírság behajthatatlanság esetében, 5 frt-ra 1 napi fogáságot számítva, a bírságösszegnek megfelelő letartóztatásra változtatják át.”

E rendszabályban megjelent az a szemlélet, amelyet 1879-ben a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról emelt törvényerőre. E szerint azt is a potenciális koldusok közé sorolták, aki ugyan nem koldult, de a hatóság megítélése szerint életkörülményeiből erre lehet következtetni, például nem tudja igazolni, hogy „bizonyos időre elégséges élelmi költséggel el van látva”. Az ilyen személyekkel, az őket hosszabb időre elszállásolókkal, illetve az elszállásolást be nem jelentőkkel szemben a koldulás miatt kiszabott szankciókhoz hasonló intézkedéseket (toloncolás, bírság, elzárás) alkalmaztak.³¹

A rendszabály hatálybalépése azonban továbbra sem oldotta meg a koldulás problémáját, amit mi sem bizonyít jobban, hogy a kérdés nem került le a törvényhatósági bizottsági ülések napirendjéről az elkövetkezendő években sem.

A fővárosi törvényhatósági bizottság 1876. november 15-én tartott közgyűlésén Horvát János tanácsjegyző – egy interpellációra válaszolva – azokat a hatósági intézkedéseket sorolta fel, amelyek a koldulás megszüntetésére irányultak, jelesül, hogy „a fővárosi illetőségű szegények elhelyezésére szolgáló intézeti épületek a főváros mindkét oldalán teljes mérvben igénybe vétettek; hogy ezeknek elégtelensége miatt fiókéntéti helyiségek rendeztetek be; hogy a koldulás megszüntetése céljából helyhatósági szabály alkottatott; hogy az utcai koldusoknak összefogdosására a Fővárosi Államrendőrség felhívott”.

Válaszában kitért arra is, hogy az intézkedések ellenére miért nem szüntethető meg véglegesen az utcai koldulás. Ennek egyik okát abban látta, hogy „az utcai koldusok legnagyobb száma vidékről érkező lévén, midőn ezek a rendőrség által összefogatva, ugyanaz által a városból kitoloncoztatnak, a legközelebbi megyei állomásról gyakran korábban érkeznek vissza a fővárosba, mint rendőri kísérőik; mely körülményből látható, hogy a fővárosba érkező idegen koldusokkal csak azon esetben lehet célszerűen elbánni, ha a toloncozási ügy országosan törvény által rendeztetni fog”.

A helybeli koldusok kéregetése pedig csak akkor szűnhetne meg – véleménye szerint –, ha „a főváros azon helyzetben lesz, hogy a maga szegényeinek elhelyezésére elégséges intézeti helyiséggel fog rendelkezni”.³²

³¹ Kocsis (2010) i. m. 16.

³² *Budapest főváros közgyűlési jegyzőkönyvei 1873–1949.* Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1876. 1876. november 15-én tartott közgyűlés jegyzőkönyve, 262.

A rendőrség egyik feladata az volt, hogy a helybeli és keresetképtelenségük, vagy „testi fogyatkozásaik” miatt közsegélyre igényt tartó személyeket „közellátás céljából” az illetékes helyi hatóságnak átadják, valamint az, hogy a koldulást „keresetképpen űző szokásos koldusok a törvény teljes szigorával sújtassanak”. A rendőrségnek a nem helybeli koldusokat és a munkakerülő csavargókat illetőségi helyeikre kellett toloncolnia.

4. A KOLDULÁS A KBTK.-BAN

A koldulás „veszedelmesebb eseteit” az 1879. évi XL. tc., a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról (Kbtk.) rendelte büntetni.

A törvény indokolása szerint a legtöbb kihágás „nem képez valóságos jogsértést, hanem bizonyos cselekményből vagy mulasztásból könnyen származható jogsértés megelőzése végett alkotott törvénynek megszegését. A koldulás által például nem sértetik meg sem a magán-, sem a közjog, de azon veszélyek megelőzése végett, melyek a tapasztalás szerint abból származnak, hogy gonosztevők gyakran szánalmat gerjesztő alakot felvéve, a magánlakba behatolnak, vagy egy később kiviendő merénylet céljából fürkészik ki a viszonyokat, ezen tapasztalás szükségessé teszi, hogy koldulás vagy egészen eltiltassék, vagy pedig külön rendőri szabályoknak vettessék alá, mely tilalomnak vagy szabályoknak megsértői büntetés alá vonatnak; nem azért, mert valakin jogsértést követtek volna el, hanem azért, mert a törvény tilalmát szegték meg.”³³

Nyolc napig – visszaesés esetén egy hónapig – terjedő elzárással kellett sújtani azt a személyt, aki hatósági engedély nélkül nyilvános helyen vagy házról házra koldult, vagy aki tizenhat éven aluli gyermeket koldulásra biztatott vagy koldulni küldött.

Két hónapig terjedő elzárással kellett büntetni azokat a hatósági engedéllyel vagy anélkül koldulókat,

- „1. akik éltük tizennegyedik évét túlhaladták, ha három tagnál nagyobb számban ugyanazon helyen együtt; vagy
- 2. akik a hatóság által megállapított időn kívül koldulnak;
- 3. akiknél a koldulás alkalmával fegyver van;
- 4. akik nyitva nem lévő lakásba, előzetes engedély nélkül bemennek;
- 5. akik nyomort, szerencsétlenséget, testük valamelyik tagjának hiányát vagy hibás voltát, látó-, halló-, beszélő-tehetségük hiányát, vagy elmetehetségük megzavaródását szinlik”.

A toloncolásra nézve a korábbi szabályok maradtak érvényben. A koldulás miatt elítélt belöldi személynek a büntetés kiállása után illetőségi helyére kellett visszamennie, a külföldit pedig kiutasították.

³³ Indokolása a magyar büntető-törvénykönyv iránti törvényjavaslatnak. *Képviselőházi Irományok*, 1872. XX. kötet, Irományszámok 1872–860. 10.

A törvényjavaslat tárgyalása során az igazságügyi bizottság az „aki hatósági engedély nélkül” kitétel helyett a pontosabb „aki hatósági engedély nélkül nyilvános helyen vagy házról-házra koldul” megszövegezést javasolta, mert a bizottság a koldulást csak ezeknek a feltételeknek a teljesülésével látta „megfenyítendőnek”, holott „általánosságban [...] a kéregetést fenyték alatt nem vélte megtiltandónak”.³⁴

Szintén az igazságügyi bizottság proponálta, hogy a törvénybe az „akik a hatóság által megállapított időn kívül koldulnak” szöveg kerüljön az eredetileg benyújtott „nyáron reggeli 7, télen reggeli 8 óra előtt, vagy pedig az estszürkület beállta után koldulnak” szövegrész helyett. A bizottság nézete szerint azért, mert a koldulás idejét „az egész ország minden községére nézve a viszonyok különbségénél fogva célszerűen alig lehet törvény által meghatározni, az iránt intézkedni, a mennyiben azt szükségesnek találnák, azt illető hatóságok köréhez tartozik”.³⁵

A Kbt.-ban foglaltakhoz kapcsolódóan a 18.613/1882. számú belügyminiszteri rendelet kimondta, hogy könyöradományok országszerte csak a belügyminiszter engedélyével gyűjthetők. E rendelkezést az indokolta, hogy a hatóságok egy része a fennálló szabályokat nem vagy hiányosan alkalmazta. Előfordultak olyan esetek, amikor a hatóságok még külföldieknek is („kivált osztrák vigéczeknek”)³⁶ saját hatáskörükben adtak ki gyűjtési engedélyeket, még olyanoknak is, akiknek nem volt Magyarországra szóló útlevelük.

1898-ban Polónyi Géza éles kritikával illette a segélygyűjtések szabályozása tárgyában kiadott 35.100/1897. számú belügyminiszteri körrendeletet. Ennek kibocsátását főként az indokolta, hogy magán- és jogi személyek részben hírlapokban közzétett, részben postán küldött vagy egyéb úton terjesztett felhívásokkal, illetve gyűjtőivekkel szólították fel „a közönséget valamely emberbaráti vagy egyéb közérdekű célra (például templom-, illetve iskolaépítés, emlékszobor-felállítás stb.) leendő adakozásra”. A gyűjtésnek ezek a módjai kiváltképp alkalmasak voltak arra, hogy „a hatóságok figyelmét és ellenőrzését kikerüljék, minélfogva azzal könnyebben is történhetik visszaélés, még pedig nemcsak az által, hogy a begyűlt összegnek a megjelölt célra fordítása iránt kellő biztosíték nem nyújtatik, hanem burkoltan, vagy néha bevallottan is, a törvényben tiltott, vagy államellenes célra is történnek gyűjtések”.

Polónyi szerint ezért történhetett meg az, hogy a hatóságok lefoglalták „a legkegyeletebb, legszentebb célra, templomokra stb. történt gyűjtéseket, azokat koldulásnak minősítve”. A rendelet lehetővé tette, hogy a rendőrség „behatolhat magánosok házába, könyveket vizsgálhat, pénzt elkobozhat, és az illetőket 100 forint bírsággal sújthatja”. „Ha ez szigorúan alkalmaznák” – tette hozzá Polónyi, akkor „mindazon lapokat, magánosokat, intézeteket, a kik és a melyek Erzsébet királyné szobrára gyűjtést rendeztek, 100 forintig

³⁴ Jelentése a képviselőház igazságügyi bizottságának, „a magyar rendőri büntetőtörvény” című törvényjavaslat tárgyában. *Képviselőházi Irományok*, 1875. XXVI. kötet, Irományszámok 1875–891. 142.

³⁵ Uo.

³⁶ Polónyi Géza felszólalása a képviselőházban. *Képviselőházi Napló*, 1896. XVIII. kötet, 1898. november 3–26. Ülésnapok 1896–355, 160.

terjedő pénzbüntetéssel kellett volna sújtani, a pénzt pedig el kellett volna kobozni, mert a kihágás hivatalból üldözendő. De ez nem történt meg.³⁷

Nagyiványi Fekete Gyula királyi törvényszéki bíró 1891-ben a *Magyar Jogászegyleti Értekezések*ben megjelent tanulmányában a koldusok és a csavargók dologházi elhelyezését javasolta, hiszen „a társadalom munkakerülőinek egy művelt és nemes erkölcsű nemzet sem hozhat anyagi áldozatot oly értelemben, hogy folytathassák henye életmódjukat. Rengeteg vagyon az, melyet évenként elpusztítanak csavargóink és koldusaink.”

A koldust azért tartotta ugyanolyan veszélyesnek a társadalomra nézve, mint a csavargót, mivel „a munkaképes koldus jogellenesen csikarja ki a társadalom vagyonos osztályai jövedelmének egy részét”. Véleménye szerint koldus és csavargó „közös bűne” a megélhetést biztosító munka megvetése, lényeges különbség közöttük viszont az, hogy a koldus „családot alapít, és állandó lakhellyel bír, melyhez, ha kiállotta büntetését, visszatérhet, de a csavargó ezek hiányában folytatja vándor életét”.³⁸

Az 1898. évi községi törvény javaslatának parlamenti vitájában Heltai Ferenc 1898. június 11-i felszólalásában megállapította, hogy „[...] a koldulási szabadság [...], nemcsak létezik és létezett szerte a hazában, hanem sajnos, már közigazgatásilag rendezett intézmény, úgy hogy a község nemcsak tűri, mint egy orvoshatatlan bajt a koldulást, hanem szükségesnek tartotta a koldulást magát intézményesen rendezni. Én tudok számtalan községet és várost az Alföldön, a melyek fenntartanak szegényházakat, tudniillik egy helyiséget, a melyben a szegények lakást találnak. A szegények ellátásáról és élelmezéséről azonban úgy gondoskodik a község, hogy a hét bizonyos napjain felváltva megengedi, hogy az úgynevezett pecsétes koldusok az egész várost beházhassák és természetben gyűjthessék a könyöradományokat.”³⁹

A törvények végrehajtására sem a vármegyék, sem a községek nem igyekeztek szabályrendeleteket alkotni. Kivételnek tekinthető Eger, ahol a képviselő-testület 1905-ben statútumot alkotott a koldulás megszüntetésének érdekében, betiltva a koldulást a város utcáin, és a rendőrségre bízva az ezzel kapcsolatos hatósági teendőket.⁴⁰ Ugyanebben az évben Finkey Ferenc jogakadémiai tanár kidolgozta a hatékony megelőzés programját, majd 1907-ben az Igazságügyminisztérium felkérésére törvénytervezetet dolgozott ki a koldulás és a csavargás megakadályozásáról.

Finkey szerint „szociológiai szempontból [...] a csavargás és koldulás társadalmi betegség ugyan, de egyúttal a társadalom érettségének, erkölcsi színvonalának, gazdasági jólétének, munkaszeretetének fokmérője. Minél egészségesebb viszonyok közt él valamely társadalom, minél nagyobb gondot fordít a népnevelésre, az erkölcsi törvényekre, minél jobb a gazdasági viszonyai, minél jobban áthatja a társadalom minden rétegét a munka

³⁷ Polónyi Géza felszólalása a képviselőházban. (1896) i. m.

³⁸ Nagyiványi Fekete Gyula: A dologház és lakói. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 7. (1891), 4. 7–8.

³⁹ *Képviselőházi Napló*, 1896. XVI. kötet, 1896. május 4.–június 28., Ülésnapok 1896–311, 345.

⁴⁰ Oross (1996) i. m. 99.

szeretetet, annál kevesebb százalék kerül a rossz útra, a csavargás és a koldulás lejtőjére és megfordítva.⁴¹

5. MI MINŐSÜL KOLDULÁSNAK? JOGESETEK A BÍRÓI GYAKORLATBÓL

5.1. Koldulás levélben

D. G. budapesti lakost 1882-ben letartóztatták, mivel postai úton különböző személyeknek kolduló leveleket küldött, ezzel a koldulást „mintegy üzletszerűleg űzte”. Az első, illetve a másodfokon eljáró közigazgatási hatóság ezért az 1879. évi LX. tc. 62. §-a alapján csavargás miatt két hónapi elzárásra ítélte.

A vádlott fellebbezett, és az ügyében végső fokon eljáró belügyminiszter 1882. május 31-én a fővárosi rendőrség kapitányának, illetve főkapitányának első, majd másodfokon hozott ítéletét hatályon kívül helyezte, és a vádlottat felmentette. Döntését azzal indokolta, hogy nem lehetett minden kétséget kizáróan bizonyítani, hogy a vádlott nyilvánosan vagy házról házra járva koldult volna, és a Kbt. csak ezeknek a tényállási elemeknek a megvalósulása esetén rendeli büntetni koldulásként a vádlott által elkövetett cselekményt.⁴²

5.2. Kalaplevétel még nem koldulás

A budapesti királyi törvényszék 1884. május 19-én hozott ítéletet a „két hónaljmarkón járó nyomorék, vagyontalan” Schaszni Jakab ügyében, akit a Btk. 470. §-ába ütköző megvesztegetés vétségével és a Kbt. 66. §-ába ütköző közbiztonság elleni kihágással vádoltak.

A bíróság az eset körülményeinek feltárása nyomán megállapította, hogy Schaszni Jakab a *Redoute* oszlopcsarnokában állt, és „kalapját a mellette elhaladó egyének előtt levette”, és „kalapjába egyik-másik elhaladott egyén valamit tett”. Pikó Pál és Szabó Elek tanúk, akik látták a vádlottat a Vigadó előtt, ugyanakkor azt nem állították, hogy Schaszni koldult volna és alamizsnát kért volna, hanem erre „tényleges helyzetéből kifolyólag inkább csupán csak úgy szólván következtettek”.

A törvényszék nem látta bizonyítottnak sem a megvesztegetés, sem a koldulás elkövetését, így a vádlottat felmentette, amelyet azzal indokolt, hogy „nincs kizárva az eshetősége annak, hogy vádlott egyik vagy másik ismerősét kalapja levétele által csakis köszöneti akarta”.

A budapesti királyi ítélőtábla másodfokon részben megváltoztatta az elsőfokú bíróság által hozott ítéletet. Schaszni Jakabot bűnösnek nyilvánította a Kbt. 66. §-ában meghatározott kihágásban, és emiatt háromnapos elzárásra ítélte. Döntését egyfelől azzal indokolta,

⁴¹ Finkey Ferenc: A csavargás, koldulás és iszákosság törvényhozási szabályozásához. *Büntetőjogi Értekezések*, 8. (1910), április, 10.

⁴² Koldulás levelek által. *Büntető Jog Tára*, (1882), 14. 224.

hogy a vádlott nem rendelkezett koldulási engedéllyel, és tényként állapította meg, hogy a vádlott nyilvános helyen koldult, amelyet a tanúvallomások is alátámasztottak.

1885. február 3-án a Kúria Schaszni Jakabot felmentette az ellene felhozott vádak alól.⁴³

5.3. Alamizsna és újságárusítás

1907-ben határozott a belügyminiszter Sch. M. újságárus ügyében, akivel szemben a budapesti rendőrkapitány indított eljárást engedély nélküli ismételt koldulás címén. A belügyminiszter az elsőfokú ítéletet helybenhagyva és a másodfokú büntető ítéletet megváltoztatva, az újságárust felmentette az ellene felhozott vádak és azok jogkövetkezményei alól.

Az indokolásban kitért arra, hogy azzal, hogy Sch. M. az engedéllyel végzett újságárusítás közben „szánalmas megjelenése miatt egyesektől alamizsnát kapott, a nélkül, hogy kért volna, a terhére rótt kihágás ismérveit magában nem foglalja, annál kevésbé, mert a feljelentő rendőr maga sem állítja azt, hogy panaszlott koldult volna, hanem csak azt mondja, hogy az újságárulás csak ürügy volt a koldulásra, mi egymagában véve marasztalására elegendő indokul nem szolgálhat”.⁴⁴

5.4. Tiltott koldulás és együttélés

1915-ben a Kúria kimondta ítéletében, hogy „a feleségnek más érdekében elkövetett tiltott koldulás miatti elítélését a bíróság adott esetben nem vette elegendő oknak” a házastársak együttélésének megszakítására, mert „az emberbaráti érzületből elkövetett cselekmény nem meggyalázó”.

Az ítélet indokolásában a legfőbb ítélkező fórum kifejtette, hogy a feleség (a felperes) egy beteg, szegény özvegy édesanya 13–14 év körüli leányán szeretett volna segíteni „pusztán jószívüsből”, ezért ismerőseitől kisebb összegű könyöradományokat gyűjtött. E miatt eljárás indult ellene koldulás vádjával, és – végrehajtásában felfüggesztett – egy napi elzárással sújtották. Az a tény, hogy a feleség a közbiztonságot sértő koldulás kihágását „nem alantas anyagi érdekből, hanem emberbaráti érzületből nélkülözésekkel küzdő embertársának segítése céljából követte el, nem meggyalázó”.⁴⁵

* * *

⁴³ Adalék a tiltott koldulás bizonyításához. *Büntető Jog Tára*, (1885), 25. 399.

⁴⁴ Felsőbb hatóságok elvi jelentőségű határozatai. *Magyar Közigazgatás*, 26. (1908), 5. 3.

⁴⁵ Kúria Rp. II. 1153/1915. sz. Szladits Károly (szerk.): *Magánjogi döntvénytár IX. kötet*. Budapest, Franklin Társulat, 1916. 207–208.

Paul Magnaud, „*le bon juge*”, a *Tribunal de Chateau-Thierry* (Franciaország) jeles elnöke, 1899. január 20-án felmentett egy 17 éves Chiabrandó nevű fiatalembert, aki La Ferté-Milon utcáin koldult. Az ítélet indokolásában a szegénység és a koldulás összefüggéseire is utalt. Hangsúlyozta, hogy ahhoz, hogy méltányos döntés szülessen egy hasonló esetben, a bírónak „egy pillanatra el kell felejtenie azt a jólétet, amelyet élvez, és bele kell képzelnie magát, amennyire csak lehet, annak a helyzetébe, akit mindenki elhagyott, aki rongyokban, pénz nélkül, az időjárás viszontagságainak kitéve rója az utcákat, és általában csak bizalmatlanságot kelt azokban, akikhez munkáért fordul”.⁴⁶

⁴⁶ Henry Leyret (réunis et commentés par): *Les jugements du Président Magnaud*. Paris, P.-V. Stock Éditeur, 1900. 98.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A szegényügy rendezése. *Magyar Székesfőváros*, 6. (1903), 2. 4–5.
2. A szegényügy rendezéséről. *Pápai Lapok*, 2. (1875), 49. 407–410.
3. Adalék a tiltott koldulás bizonyításához. *Büntető Jog Tára*, (1885), 25. 399.
4. *Budapest főváros közgyűlési jegyzőkönyvei 1873–1949. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1876. 1876. november 15-én tartott közgyűlés jegyzőkönyve*. Elérhető: library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_bfl_bpszkj/ (A letöltés dátuma: 2020. 12. 17.)
5. Czoch Gábor: A reformkori közigazgatás az éhínséggel szemben (1845–47). In Bódy Zsombor – Mátay Mónika – Tóth Árpád (szerk.): *A mesterség iskolája. Tanulmányok Bácskai Vera 70. születésnapjára*. Budapest, Osiris, 2000.
6. Csizmadia Andor: *A szociális gondoskodás változásai Magyarországon*. Budapest, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1977.
7. Fekete Gyula: A koldulás elleni védelem. *Magyar Közigazgatás*, 16. (1898), 47. 4–5.
8. Felsőbb hatóságok elvi jelentőségű határozatai. *Magyar Közigazgatás*, 26. (1908), 5. 3.
9. Finkey Ferenc: A csavargás, koldulás és iszákosság törvényhozási szabályozásához. *Büntetőjogi Értekezések*, 8. (1910), április.
10. Indokolása a magyar büntető-törvénykönyv iránti törvényjavaslatnak. *Képviselőházi Irományok*, 1872. XX. kötet, Irományszámok 1872–860.
11. Jelentése a képviselőház igazságügyi bizottságának, „a magyar rendőri büntetőtörvény” című törvényjavaslat tárgyában. *Képviselőházi Irományok*, 1875. XXVI. kötet, Irományszámok 1875–891.
12. Keller Imre: Adat a szegényügy történetéhez. *Századok*, 43. (1909), 1. 58–59.
13. *Képviselőházi Napló*, 1869. XV. kötet, 1871. március 13. – április 4., Ülésnapok 1869–322.
14. *Képviselőházi Napló*, 1896. XVI. kötet, 1898. május 4. – június 28., Ülésnapok 1896–311.
15. *Képviselőházi Napló*, 1896. XVIII. kötet, 1898. november 3–26., Ülésnapok 1896–355.
16. Kiss Bernadett: A közterületi és a közrendbe ütköző deviáns magatartás rendészeti szabályozása a XIX–XX. század fordulóján. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 10. (2009), 135–149.
17. Kocsis Attila: A koldulás helyi szintű kezelése Magyarországon a dualizmus korában. *Aetas*, 25. (2010), 1. 5–23.
18. Koldulás levelek által. *Büntető Jog Tára*, (1882), 14. 224.
19. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. III. kötet*. Budapest, M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 1892.
20. L. L.: Veszélyes üzlet. *Eger*, 9. (1871), 30. 233.
21. Leyret, Henry (réunis et commentés par): *Les jugements du Président Magnaud*. Paris, P.-V. Stock Éditeur, 1900.
22. Morvay Judit – Diószegi Vilmos: Koldus. In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. III. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.
23. Nagyiványi Fekete Gyula: A dologház és lakói. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 7. (1891), 4.

24. Nő-koldus férfi-ruhában. *Pesti Hírlap*, 6. (1884), 56. 6.
25. Oross Jolán: Fejezetek a koldulás jogi szabályozásának történetéből. *Esély*, (1996), 5. 89–103.
26. Ökröss Bálint: Az 1843/44. évi országgyűlés. *Jogtudományi Közlöny*, (1866), 26.
27. Pomogyi László: Szegényügy és községi illetőség a polgári Magyarországon. *Jogtörténeti Értekezések 24.* Budapest, Osiris, 2001.
28. Sipos András – Donáth Péter (szerk.): „Kelet Párizsától” a „bűnös városig”. *Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához. I. kötet 1870–1930.* Budapest, Budapest Főváros Levéltára – Budapesti Tanítóképző Főiskola, 1999.
29. Szladits Károly (szerk.): *Magánjogi döntvénytár IX. kötet.* Budapest, Franklin Társulat, 1916.
30. Tárkány Szűcs Ernő: Koldusbíró. In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. III. kötet.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.
31. Wildner Ödön: Buda és Pest közigazgatásának története az 1849–1865. évi abszolutizmus és provizórium alatt. *Statisztikai Közlemények*, (1939), 1.

Jogi forrás

1. Kúria Rp. II. 1153/1915. sz.

Bódiné Dr. Beliznai Kinga PhD, egyetemi docens az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének oktatója és kutatója, az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport közreműködő tagja. Fő kutatási területei a bírói felelősség szabályozása a 19–20. századi Európában, bírói függetlenség és bírói fizetésrendezés a 19–20. századi Magyarországon, parlamentek a középkori és kora újkori Európában, ítélezési jelképek és szertartások az európai jogi kultúrtörténetben.